

УДК 784:37.016»19/20»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-19>**Олена СКВОРЦОВА,***orcid.org/0000-0003-0654-2401*

заслужена артистка України,

старший викладач кафедри сольного співу та оперної підготовки

Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського

(Харків, Україна) *elenaskvortzova22@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ВОКАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Стаття присвячена осмисленню стану сучасної фахової вокальної освіти. Мета статті – окреслення проблемного кола сучасної фахової вокальної освіти як віддзеркалення потенційних шляхів її трансформування. У статті визначено такі чинники проблематизації сучасної фахової вокальної освіти, як загальні тенденції модернізації освітнього простору, детерміновані активізацією культурного полілогу, освітньою міграцією, пріоритетом студентоцентрованої та компетентнісної парадигми навчання, новітніх форматів, індивідуалізованих стратегій і тактик, а також специфічні риси сучасної художньої практики. Наголошено на значущості проблеми співвідношення в музично-освітньому просторі традицій і новацій, процесів жанрової та стильової дифузії, синтезу академічної, фольклорної та естрадної царин музичного мистецтва, урізноманітнення форматів і методик вокальної освіти, що в комплексі проблематизують питання технічного та естетичного вимірів становлення вокаліста. Зазначено, що у просторі сучасної фахової вокальної освіти проблематизується формування образу універсального, синтетичного, образу вокаліста, здатного до мобільної модуляції в різні стилі, мовні, мовленнєві, виразові сфери, реалізації акторського потенціалу та новаційних пластичних рішень. Підкреслено значущість у вимірах сучасної фахової вокальної освіти опанування історичними та ментальними особливостями національних культур, розвитку культурної компетентності та інтенсифікації розвитку мовної компетентності, що слугуватиме вирішенню технічних та інтелектуальних, концептуальних питань виконавства, пов'язаних із формуванням виконавцем історико-культурного та ментального підґрунтя виконавських концепцій.

У зв'язку з тенденціями емансипації виконавського мистецтва, новаційної інтерпретації світового художнього спадку та потребою виконавських рішень новітніх творів акцентовано особливу гостроту таких проблем сучасної фахової вокальної освіти, як інтелектуалізація образу вокаліста, його орієнтованість на формування самостійної виконавської концепції та інтенсифікацію інтерпретаційного потенціалу як співавтора музичного тексту, формування професійної самостійності та забезпечення мобільності творчої особистості в сучасному художньому просторі в його національних та світових вимірах.

Ключові слова: вокальне мистецтво, виконавство, сучасна вокальна освіта, творча особистість.

Olena SKVORTZOVA,*orcid.org/0000-0003-0654-2401*

Honored Artist of Ukraine,

Senior Lecture at the Department of Solo Singing and Opera Training

Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National University of Arts

(Kharkiv, Ukraine) *elenaskvortzova22@gmail.com*

PROBLEMS OF MODERN PROFESSIONAL VOCAL EDUCATION AT THE TURN OF THE XX–XXI CENTURIES

The article is devoted to understanding the state of modern professional vocal education. The purpose of the article is to outline the problematic circle of modern professional vocal education as a reflection of potential ways of its transformation. The article identifies such factors of problematisation of contemporary professional vocal education as general trends in the modernization of the educational space, determined by the intensification of cultural dialogue, educational migration, the priority of student-centred and competence-based learning paradigms, the latest formats, individualised strategies and tactics, as well as specific features of contemporary artistic practice. The importance of the problem of the correlation between traditions and innovations in the musical and educational space, the processes of genre and style diffusion, the synthesis of academic, folklore and pop spheres of musical art, the diversity of formats and methods of vocal education, which together problematize the issues of technical and aesthetic dimensions of vocalist's formation, is emphasized. It is noted that in the space of modern professional vocal education, the format of image of a universal, synthetic, image of a vocalist capable of mobile modulation in various stylistic, linguistic, speech and

expressive spheres, realization of acting potential and innovation plastic solutions is problematized. The importance of mastering the historical and mental peculiarities of national cultures, developing cultural competence and intensifying the development of language competence in the dimensions of modern professional vocal education is emphasized, which will serve to solve technical and intellectual, conceptual issues of performance related to the formation of the historical, cultural and mental basis of performance concepts by the performer. Due to the tendencies of emancipation of the performing art, innovative interpretation of the world artistic heritage and the need for performance solutions of the latest works, the special acuteness of such problems of modern professional vocal education as intellectualization of the vocalist's image, his/her orientation towards the formation of an independent performance concept and intensification of interpretive potential as co-author of a musical text, formation of professional independence and ensuring the mobility of a creative personality in the modern artistic space is emphasized.

Key words: *vocal art, performance, contemporary vocal education, creative personality.*

Постановка проблеми. Плюралістичність сучасного простору музичного мистецтва, що характеризується унікальним різноманіттям індивідуальних творчих пошуків, зокрема концептуальних та стильових, розширенням мовних та виразових обривів, переосмисленням сутності та специфіки художньої комунікації, є чинником загострення широкого кола питань, пов'язаних із фаховою вокальною освітою. Студентоцентрирована парадигма сучасної вищої освіти, пріоритетність дистанційного формату, а також її індивідуальних стратегій і тактик, домінування компетентнісної спрямованості значною мірою проблематизують питання щодо співвідношення традиційних та інноваційних алгоритмів формування творчої особистості.

Із цією проблематикою «традиційне – новаційне» резонують і процеси «розмивання» меж академічної, фольклорної та естрадної царин, морфологічних конструктивів видів мистецтва, його родів, пріоритетність анормативних жанрових утворень у творчих світах митців. Водночас із унікальною динамізацією художньої практики це детермінує потребу в осмисленні комплексу сучасних проблем, що перед ними постає фахова вокальна освіта в інтегральній спрямованості на збереження та оновлення позачасово значущої місії – формування митця, здатного до самостійного, художньо переконливого вирішення комплексу художніх завдань, створення індивідуальних інтерпретаційних версій академічного доробку та вільне «обертання» у мікстових форматах єднання академічної, фольклорної та естрадної царин музичного мистецтва.

Аналіз досліджень дозволяє констатувати значну інтенсифікацію уваги дослідників до широкого кола питань, пов'язаних із сучасними проблемами фахової вокальної освіти. Універсалізуючий модус осмислення системи вокального фахового вокального виховання репрезентують праці таких науковців, як В. Антонюк, Б. Гнідь, Н. Гребенюк, О. Марцинківський, О. Матвєєва, Г. Стасько, О. Стахевич, Л. Цуркан, Ю. Юцевич,

питання особливостей методик вокального виховання, зокрема в національних вимірах, порушуються у працях Н. Овчаренко (2016), А. Олійник (2018), О. Сбитневої, І. Сташевської (2014), І. Цебрій (2021), до окреслення специфіки новаційних алгоритмів вокальної освіти звертаються Н. Гунько, А. Бондарчук та П. Мишук (2019), О. Оганезова-Григоренко, В. Зотова, А. Попова (2018) та ін. Актуальні питання формування сценічної культури вокаліста висвітлюються у розвідках М. Сухолової, Е. Куцина та О. Габель, П. Волошина, С. Іригіної, Н. Косинської (2017). Проте активізація уваги науковців і педагогів-вокалістів до осмислення особливостей сучасної вокальної освіти демонструє зосередженість на висвітленні її окремих питань, що спонукає до формування цілісного уявлення про проблемне коло фахового вокального виховання на межі ХХ–ХХІ століть та обумовлює **актуальність** статті.

Мета статті – окреслення проблемного кола сучасної фахової вокальної освіти як віддзеркалення потенційних шляхів її трансформування.

Виклад основного матеріалу. Сучасна фахова мистецька освіта на межі століть, як і система вищої освіти загалом, перебуває у стані кардинальних трансформацій, детермінованих комплексом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Зовнішні чинники, актуалізовані новаційними спрямуваннями загальнокультурного процесу, пов'язані із потребою формування «людського капіталу», економіки знань, у світлі якої особистість постає як носій знання та водночас як творець новаційного інтелектуального продукту. Не менш суттєвим зовнішнім чинником переформатування освітнього простору нині стає потужна інтенсифікація культурного полілогу, яка обумовлює такі особливості надактивного процесу освітньої міграції, як: «1) масштабність і динамізм розвитку міграційних процесів; 2) диверсифікація географічної структури міжнародних освітніх процесів залежно від умов навчання, легкості вступу до вищого навчального закладу, наявності безкоштовного навчання, можливості отримання

грантів, стипендій; можливості офіційно поєднувати навчання й роботу.... 3) збільшення внутрішньоконтинентальної міграції порівняно з міжконтинентальною; 4) посилення національного й міжнародного регулювання міжнародних освітніх міграційних процесів» (Беззубко, Топчій, 2020: 220).

Внутрішніми чинниками сучасного трансформування освіти, позначеними не меншою потужністю та вагомістю, слід визнати зокрема прагнення людини епохи метамодерну до найповнішої, мобільної самореалізації на основі особистісних світоглядних орієнтацій та утвердження вагомості власної особистості у світовому просторі світової культури. У царині сучасної вищої фахової мистецької, зокрема вокальної, освіти трансформаційний потенціал означених чинників багаторазово посилюється комплексом специфічних питань, пов'язаних із іманентною специфікою художньої освіти, спрямованої на виховання гармонійної творчої особистості, яка позиціонує себе як повноправного учасника культурних процесів, носія національних, ментально маркованих світоглядних орієнтацій та загальнолюдських духовних цінностей, на виховання «людини культури, що здатна з максимальною ефективністю реалізувати свої індивідуальні здібності, а також інтелектуальні і моральні можливості, людини, якій притаманна потреба і пристрасть до самореалізації» (Зязюн, 2006: 34–35).

Резонуючи із атрибутивними тенденціями культурного процесу епохи постсучасності, сучасна фахова вища вокальна освіта характеризується інтенсифікацією міграційних процесів. Маючи результатом формування творчої особистості – «людини культури», такий мультикультурний простір водночас проблематизує для майбутнього творця питання «вписування» у доволі відмінні алгоритми художньо-педагогічної комунікації. У різних національних культурних просторах вона, «всотуючи» у себе інновації глобалізаційної спрямованості, позначена і збереженням національних настанов. Так, музична освіта Німеччини, при загальній спрямованості на збереження моделі університету Гумбольдта, позначеної тісним зв'язком наукової та власне освітньої компонент, вирізняється інтернаціональним характером, особливою вагомістю індивідуальних занять і концертної практики (Олійник, 2018: 312–313), спрямованістю на «розширення змісту професійної підготовки (за рахунок більшої практичної спрямованості навчання, підвищення ролі сучасної академічної, популярної, джазової, позасередньоевропейської музики, мультимедійних технологій

тощо) у зв'язку з новими вимогами до фахівців у сфері музичної культури й освіти» (Сташевська, 2014). Велика увага до технічних питань вокального виконавства вирізняє національну систему вокального виховання Італії, у якій пріоритетними є групові заняття, спрямовані на формування уявлень про еталонне звучання співацького голосу та самоконтроль, відпрацювання навичок дихання, академічного звуковидобування та звуковедення, вібрато та легато, активної роботи голосових зв'язок, роботи головного резонатора (Цебрій, 2021: 50–51). Як характерну особливість вокальної освіти Італії дослідники визначають розвиненість системи приватної освіти, спрямованої на опанування певних вокальних партій та підготовку до виконавського дебюту (Цебрій, 2021: 53–54). З одного боку, це детермінує міцність виконавських настанов, проте, з іншого, певним чином звужує професійні обрії самореалізації. Водночас характерною рисою італійської вищої вокальної освіти є варіативний комплекс навчальних дисциплін (у кожному конкретному закладі освіти) та первинна спеціалізованість – оперний, камерний, джазовий та бароковий спів (Овчаренко, 2016: 163–166). Специфіка вищої вокальної освіти у Франції окреслюється великим значенням навчальних дисциплін культурологічного спрямування та дисциплін, які «пов'язані з вокальним виконавством, вокальною педагогікою, аналізом музичного твору та розшифровкою музичного тексту» (Овчаренко, 2016: 173).

При загальній спрямованості європейської системи вокальної освіти передусім на формування фахово підготовленого співака такі нюанси національних систем вокальної освіти проблематизують процес підготовки вокаліста, який постає перед індивідуальним вирішенням питання щодо співзвучності алгоритмів освіти складному процесу віднайдення власного творчого «Я» у плюралістичному методичному просторі. Означене питання ускладнюється і внаслідок можливості одночасного набуття освіти в різних національних просторах та у сполученнях різних її форматів – офлайн та дистанційного. Це інтенсифікує процес формування власних механізмів самотворення творчої особистості, однак містить у собі потенційну небезпеку «розчинення» у багатоголосі методичних настанов, загрозу їх дисонансу, зокрема з огляду на різноманіття поглядів щодо недоторканності настанов академічного вокалу. До того ж, певні відмінності національних вокально-педагогічних шкіл у вирішенні питань вокальної техніки можуть суттєво позначатися на виявленні голосового потенціалу співака, його

співацького амплуа, діапазону, специфіки тембру, звучання голосу в різних регістрах, відпрацюванні виконавської витривалості та індивідуального виконавського стилю, репертуарних орієнтацій тощо.

Акцентуємо, що в різних національних системах вокальної освіти складаються й різні алгоритми співвідношення традицій та новацій, що також значною мірою впливає на процес творчого становлення співака, рівень його творчої мобільності та швидкість «входження» у перманентно змінюваний художньо-стильовий ландшафт сучасності. Світова вокально-педагогічна практика активно оперує здобутками новаційних методик, які певним чином порушують гегемонію настанов *bel canto*. Серед таких методичних спрямувань, що урізноманітнюють вокально-методичний простір, слід назвати настанови педагогічних практик: Сета Рігса, який акцентує пріоритетність мовленнєвої позиції співу, резонансного співу та керування диханням: Дж. Естілл, у якій акцентовано значущість як вокально-технічної, так і артистичної майстерності та формування художньої комунікації; К. Лінклейтер, у якій «основною ідеєю виступає потреба розслаблення м'язів, робота з голосовими зв'язками та м'язами, які беруть участь у процесі звуковидобування, а також важливість контролю емоцій та тренування ясності мислення співака» (Попова, 2018: 239); В. Вербек-Свердстем, Б. Меннінга тощо.

Зазначимо, що інноваційні методики вокального виховання насамперед спрямовані на формування навичок естрадного співу. Проте їх потенційна плідність й евристичність у просторі академічної вокальної традиції детермінується породженою специфікою сучасної художньої практики проблемою формування «міжстильового» статусу сучасного вокаліста. Надактивні глобалізаційні процеси, динамізація взаємопроникнення та взаємовпливу академічної, фольклорної та естрадної царин музичного мистецтва спонукають до формування універсального образу вокаліста. Його показниками нині стають виняткова виконавська мобільність на світоглядному, концептуальному та технічному рівнях, здатність до творчої самореалізації в поліжанровому та полістильовому просторі, до миттєвих стильових модуляцій, активність у формуванні виконавської концепції. Це фактично можна позиціонувати і як комплекс нових завдань, що постають перед вокальною освітою на межі століть.

Глобалізаційні тенденції, виявлені в динамізації культурного полілогу, зміни у функціонуванні мистецьких закладів, можливість самореалізації

в різних художніх просторах, як чинники парадигмальних змін у вокальній освіті, у комплексі пов'язані із потребою миттєвої адаптації вокаліста до переформатування конструктів музичного мислення. Така необхідність постає на тлі посилення значущості показових для мовних обривів сучасного музичного мистецтва мікрохроматики, підвищення змістотворного статусу динаміки, мінімалістичності «нovoї простоти» (Овсяннікова-Трель, 2021), інтенсифікації таких тенденцій, як «відмова від гегемонії музичного звука рівномірно-темперованого строю, традиційного інструментарію, нормативних інструментальних технік, єдиного принципу звукової організації (тонально-гармонічної системи), регулярної акцентної ритміки, гармонічного складу. <...> використання на рівних правах усіх типів звуків, способів їх акустичної та звукової організації, активне впровадження нових інструментальних й вокальних технік і артикуляційних прийомів, зацікавленість у створенні авторських концепцій часу, пошук оригінальних видів фактури» (Тукова, 2021: 339). У зв'язку із цим перед сучасною системою фахової вокальної освіти постають завдання формування нового звукового, гармонічного мислення співака, здатного до переміщення в різних музичних мовних, мовленнєвих, виразових просторах, у яких часто синтезуються академічна, естрадна та фольклорна традиції, гнучкого виконавського резонування з індивідуалізованими стильовими пошуками сучасних митців.

Загалом проблему формування виконавської гнучкості, реалізації адаптаційного потенціалу співака щодо повноцінного буття в різних музичних просторах можна вважати одним із наріжних каменів сучасної системи фахової вокальної освіти. Питання такої гнучкості-мобільності актуалізується і внаслідок специфіки синтезуючої специфіки сучасного музичного мистецтва, яке наповнюється маркерами перформансу, музичного акціонізму тощо. За цих причин однією з нагальних і гострих проблем сучасної вокальної фахової освіти видається можливим вважати спрямованість на «виконавське розкріпачення», значну активізацію акторських навичок, навичок роботи з режисером, відмову від академічної статуарності та готовність до виконання нетрадиційних пластичних завдань у нетрадиційних «пластичних обставинах», зокрема в ансамблі тощо, розвиток «сценічно-образної культури» як «єднання та інтеграції вокального, акторського та хореографічного мистецтв» (Косінська, 2017: 72).

Свобода творчої самореалізації сучасного вокаліста, виявлена зокрема і у вільному обертанні в різних національних просторах актуалізує

і проблему опанування особливостей національних художніх світів. Знайомство із історичними та ментальними особливостями національних культур, як актуальний компонент сучасної фахової вокальної освіти, забезпечить не тільки органічне входження виконавця в різні культурні контексти. Знання глибинних настанов національного художнього світобачення слугуватиме створенню концептуальної об'ємності, інтелектуальної наповненості мистецтва вокалу.

У комплексній єдності із питанням формування національно-культурної компетентності перебувають і технічні питання, пов'язані зі необхідністю мобільної зміни сучасним виконавцем різних мовних просторів. У зв'язку із цим доцільно наголосити на потребі максимальної інтенсифікації розвитку мовної компетентності, яка слугуватиме адекватності артикуляційного компонента виконавського процесу. Зазначимо, що традиційне для академічної вокальної освіти опанування італійської мови певним чином дисонує як із мобільністю самореалізації вокаліста в різних національних просторах, так і з максимальним розширенням «географії» вербального компонента сучасного вокального, зокрема українського, музичного мистецтва, що висуває перед співаком потребу миттєвих артикуляційних «переналаштувань». Орієнтація фахової вокальної освіти на розвиток мовного й артикуляційного потенціалу майбутнього виконавця не тільки відіграватиме роль інтенсифікуючого чинника виконавської самореалізації, а й забезпечить формування осмисленої, унікальної виконавської концепції, позначеної глибоким рівнем інтелектуального проникнення у вербальний пласт виконуваних творів.

Проте національний орієнтований модус вокальної освіти є лише одним із компонентів актуалізованої нині культурної компетентності. Урізноманітнення стильових настанов водночас із осмисленням культурного процесу як не порушної цілісності, у якій акумулюється художня рефлексія як цілісність поза часом і простором, має одним із векторів свого виявлення історично відповідне виконавство. Його настанови передбачають наявність у сучасного вокаліста комплексу знань щодо особливостей історико-культурних епох, їх світоглядних орієнтирів, який буде відігравати роль інтелектуального фундаменту виконавського процесу.

Інтелектуалізація фахового виховання співака резонує із загальною тенденцією формування нового образу виконавця, якому сучасною худож-

ньою практикою делегована роль співавтора музичного тексту, творця власної виконавської інтерпретації та самодостатнього, відмінного від запланованого автором, образу музичного твору. Особливої актуальності набуває проблема формування самостійної виконавської концепції та інтенсифікації інтерпретаційного потенціалу співака за двох причин. З одного, боку, це пов'язано із винайденням сучасним виконавцем оригінальних творчих рішень щодо закріплених у слухачській свідомості, «освячених» традицією еталонних утілень зразків світової вокальної музики. З іншого боку, не менш актуальною проблемою є активне уведення у звуковий світ сьогодення новітніх творів, які позбавлені «шлейфу» виконавських інтерпретацій і висувають перед виконавцем проблему створення прем'єрної репрезентації твору, відповідно до якої в подальшому може конструюватися його виконавська історія. За цих причин видається можливим акцентувати значущість у методичних вимірах сучасної фахової вокальної освіти інтерпретаційної компетентності та професійної самостійності як підвалин плідної творчої самореалізації співака.

Зазначимо, що однією із проблем сучасної фахової вокальної освіти є й суттєві відмінності навчального репертуару, якій слугує основою формування виконавських навичок. Дослідники зазначають, що у закладах вищої освіти «виконавського спрямування (консерваторії, музичні академії та інститути мистецтв) основний навчальний матеріал ґрунтується на виконавських проблемах розвитку вокальних здібностей співака (дихання, резонування, імпедансування, звукотворення, вокальну орфоєпію тощо), а у загальному музичних навчальних закладах – на проблемах вокально-хорових традицій масового музичного виховання підростаючого покоління» (Гурба, 2014: 119). У такій спосіб закладаються алгоритми формування творчої особистості, які первинно «передвизначають» шляхи подальшої творчої самореалізації, проблематизують питання щодо її мобільності у сучасному художньому просторі. Необхідність її забезпечення засвідчується атрибутивними маркерами сучасного художнього простору в його національних та світових вимірах і постає як одна з основ сучасної фахової вокальної освіти.

Перспективи подальших розвідок убачаються у площині формування алгоритмів подолання проблемних аспектів сучасної фахової вокальної освіти в національному музично-освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беззубко Л., Топчий К. Освітня міграція в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2020 № 4 (65). С. 217–223.
2. Бондарчук А. Я., Мищук П. М. Інноваційні методи вокального навчання та їхня роль у формуванні виконавських навичок студента-вокаліста. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2019. Вип. 71. С. 26–29.
3. Гурба І. П. Вокально-педагогічна робота викладача як фактор становлення майбутніх педагогів-вокалістів. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 24. С. 116–120.
4. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості. *Мистецтво у розвитку особистості*: монографія / за ред., передмова та післямова Г. Г. Нічкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.
5. Косінська Н. Зміст поняття «сценічно-образна культура» в контексті інтеграції мистецтв. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*, 2017. Вип. 22 (1). С. 68–73.
6. Овсяннікова-Трель О. А. «Нова простота» як системний жанрово-стильовий феномен в сучасному музичному мистецтві. *Одеса: Видавничий дім «Гельветика»*, 2021. 448 с.
7. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Кривий Ріг, Криворізький педагогічний інститут Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет», 2016. 547 с.
8. Олійник А. В. Особливості структури вищої музичної освіти сучасної Німеччини. *Культура і сучасність*, 2018. № 1. С. 310–314.
9. Попова А. Б. Система Крістин Лінклейтер та її роль у розвитку техніки естрадного вокалу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2018. № 3. С. 236–240.
10. Сташевська І. О. Система вищої музичної освіти у ФРН у контексті євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Донбасу*, 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_4_15.
11. Тукова І. Музика і природознавство. Взаємодія світів в умонастроях епох (XVII – початок ХХІ століття): монографія. Харків: «Акта», 2021. 456 с.
12. Цебрій І. В. Історія та теорія італійської вокальної школи. Старобільськ : Видавництво «Формат+», 2021. 58 с.

REFERENCES

1. Bezzubko, L., Topchyi, K. (2020). Osvitnia migratsiia v Ukraini [Educational migration in Ukraine]. *Galician economic journal*, 4 (65), pp. 217–223. [in Ukrainian].
2. Bondarchuk, A. Ya., Mishuk, P. M. (2019). Innovatsiini metody vokalnogo navchannia ta yikhnia rol u formuvanni vykonavskykh navychok studenta-vokalista [Innovative methods of vocal education and their role in forming the executive students of the vocalists]. *Scientific journal of M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical Science: Realities and Perspectives*, 71, pp. 26–29. [in Ukrainian].
3. Hurba, I. P. (2014). Vokalno-pedahohochna robota vykladacha yak factor stanovlennia maibutnix pedahohiv-vokalistiv [Vocally-pedagogical work of teacher as a factor of becoming of future teachers-vocalists]. *Pedahohychnyi almanakh*, 24, pp. 116–120. [in Ukrainian].
4. Ziaziun, I. A. (2006). Estetychni zasady rozvytku osobystosti [Aesthetic principles of development of personality]. In H. H. Nychkalo (Ed.). *Mystetstvo u rozvytku osobystosti : monografiia* [Art in development of personality] (pp. 14–36). Zelena Bukovyna. [in Ukrainian].
5. Kosinska, N. (2017). Zmist poniattia “stsenichno-obrazna kultura” v konteksti intehratsii mystetstv [The meaning of the concept of “stage and visual culture” in the context of arts integration]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 14. Theory and Methodology of Arts Education*, 22 (1), pp. 68–73. [in Ukrainian].
6. Ovsiannikova-Trel, O. A. (2021). “Nova prostota” yak systemnyi zhanrovo-stylovyi fenomen v suchasnomu muzychnomu mystetstvi [“New simplicity” as a systemic genre and style phenomenon in contemporary music]. *Odesa : Vydavnychyu dim “Helvetyka”*. 448 p. [in Ukrainian].
7. Ovcharenko, N. F. (2016). Teoretykometodolohichni zasady profesiinoididhotovky maibutnih uchytelivmuzychnoho mystetstva do vokalno-pedahohichnoi diialnosti [Theoretical and methodological principles of vocational training of future music teachers for vocal and pedagogical activities]: dys. ...doctor aped. nauk : 13.00.04. Kryvyi Rih. 547 p. [in Ukrainian].
8. Oliinyk, A. V. (2018). Osoblyvosti struktury vyshoi muzychnoi osvity suchasnoi Nimechchyny [Features of the structure of higher music education in modern Germany]. *Kultura i suchasnist*, 1, pp. 310–314. [in Ukrainian].
9. Popova, A. (2018). Systema Kristin Linkleiter ta yii rol u roavytku takhnyky estradnoho vokalu [Christine Linklater’s system and its role in the development of pop vocal technique]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, pp. 236–240. [in Ukrainian].
10. Stachevska, I. O. (2014). Systema vyshoi muzychnoi osvity u FRN u kontexti yevrointehratsiinykh protsesiv [The system of higher music education in Germany in the context of European integration processes]. *Naukovyi visnyk Donbasu*, 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_4_15. [in Ukrainian].
11. Tukova, I. (2021). Muzyka i pryrodoznnavstvo. Vzaiemodiia svitiv v umonastroiakh epokh (XVII-pochatok XXI stolittia): monografiia [Music and natural history. The Interaction of World in the Minds of Epochs (XVII-early XXI centuries)]: a monograph. Kharkiv: “Akta”. 456 p. [in Ukrainian].
12. Tsebriy, I. V. (2021). Istoriia ta teoriia italiiskoi vokalnoi shkoly [History and theory of the Italian vocal school]. *Starobylysk : Vedavnytstvo “Format+”*. 58 p. [in Ukrainian].